

Навчальний посібник підготовлено колективом авторів Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету. Темі, висвітлені у посібнику, відповідають тематиці навчальної програми дисципліни «Міжнародні економічні відносини».

Іваницька О.М.

Роль СОТ в регулюванні світової торгівлі товарами та послугами

Світова організація торгівлі (СОТ) є організаційно-правовою основою системи розвитку міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин. Принципами та правилами, які розміщені в документах СОТ, повинні керуватися уряди країн при формуванні національних законодавчих і нормативних актів у сфері торгівлі та їх практичному застосуванні. СОТ також є форумом, де обговорюються найважливіші проблеми в системі торговельних і зовнішньоекономічних відносин між країнами, виробляється рішення в процесі колективних обговорень, переговорів і примирення суперечок. Сердцевиною СОТ є універсальна торговельна система, яку становлять багатосторонні угоди, що підписані більшістю країн світу та ратифіковані їх урядами.

Передумовами формування міжнародної організації в сфері торгівлі було загострення протиріч у зовнішньоторговельній сфері між країнами на початку 30-х років. У 1930 р. в США було прийнято закон Смута-Хоулі (Smooth-Hawley Act), внаслідок дії якого було різко підвищено митні тарифи. Ця протекціоністська політика США була підтримана урядами 26 інших країн, які не тільки встановили високий рівень тарифів, а й вдалися до застосування кількісного контролю в торговельних відносинах, а також обмежень у валютно-обмінних операціях. Наслідком цього було значне скорочення кредитних та інвестиційних потоків, обсягу імпорту та виникнення проблем з ліквідністю [Осика, с. 3].

Обмеження розвитку торгівлі також спричинило формування на початку 30-х років ХХ ст. валютних блоків — стерлінгового, доларового та т.зв. золотого. Стерлінговий блок об'єднав всі країни, які входили в імперію Великобританії та низку держав, які тісно були пов'язані з нею економічно (Єгипет, Ірак, Португалія). Пізніше до нього приєдналися Швеція, Норвегія, Данія, Японія, Німеччина та Іран. Всього до блоку входили 22 країни. До доларового блоку, який було створено у 1933 р., увійшли США, Канада та майже всі країни Латинської Америки. Золотий блок, який було сформовано одночасно з доларовим, включав Францію, Бельгію, Нідерланди, Швейцарію, а згодом Італію та Польщу. Функціонування цих блоків суттєво обмежувало обмінні операції з «позаблоковою» валютою, що негативно позначалось на міжнародній торгівлі.

Ще одним стримуючим фактором була відсутність єдиних норм і стандартів при здійсненні торговельних операцій. Отже, після Другої світової війни виникла потреба у створенні міжнародних інституцій у фінансовій і

торговельній сферах, які б регулювали міжнародні економічні відносини у цих сферах як найбільш важливих для гармонійного правопорядку. За задумом, мала бути сформована Міжнародна торговельна організація (МТО) як третя з числа ключових міжнародних інституцій після МВФ та Світового банку, яка б опікувалась виключно проблемами регулювання міжнародного торговельного обороту. З цією метою США та Великою Британією було запропоновано перші проекти статуту Міжнародної торговельної організації. Водночас, проекти містили низку положень, які надавали право МТО не лише встановлювати правила регулювання торговельних відносин, а й вирішувати проблеми зайнятості, укладання угод з купівлі-продажу товарів, введення обмежувальних практик бізнесу, регулювати питання, що пов'язані з міжнародними інвестиціями тощо.

У цей же час США виступили з ініціативою розпочати багатосторонні переговори щодо зниження імпорتنих тарифів. З цією метою була створена Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОП). Вона ухвалила резолюцію щодо скликання Конференції ООН з торгівлі та зайнятості, яка мала розглянути питання щодо створення МТО. Було сформовано Підготовчий комітет, членами якого були США, Велика Британія, Канада, Франція та країни Бенілюкс. Комітет скликав засідання у Лондоні у жовтні-листопаді 1946 р., але з питань Міжнародної торговельної організації не було досягнуто жодних домовленостей. У січні 1947 р. були проведені засідання в м. Лейк-Саксесі (штат Нью-Йорк), а навесні та влітку — в Женеві. Наприкінці роботи Женевських конференцій було ухвалено проект Генеральної угоди з тарифів і торгівлі. У результаті було прийнято рішення щодо 45000 тарифних знижок, що згодом сприяло зростанню обсягу світової торгівлі на загальну суму 10 млрд дол. США, що становило на той період 1/5 загального світового обороту.

Однак робота над Статутом МТО не була завершена, що викликало необхідність скликання у 1948 р. Гаванської конференції. Вона проходила з 21 листопада 1947 року по 24 березня 1948 року за участю делегатів 56 країн. На ній обговорювалась Гаванська хартія, але ні Гаванська хартія, ні МТО ніколи не діяли в силу негативного ставлення до документів у Конгресі США, який не ратифікував хартію. У 1950 році уряд США повідомив, що не буде добиватися затвердження Конгресом статуту МТО та хартії.

Як альтернатива, була прийнята Генеральна угода з тарифів і торгівлі, яка майже півстоліття була ключовим документом регулювання світогосподарських торговельних відносин.

В основу діяльності ГАТТ було покладено здійснення багатосторонніх міжнародних переговорів, які об'єднувались в раунди. Результатом переговорів були рішення щодо зниження або збереження імпортного мита і тарифних пільг, визначення графіків зміни тарифів. Принципи і правила ГАТТ гарантували послаблення інших обмежень у світовій торгівлі, зокрема імпорتنих квот, податкових зборів, а також адміністративних заходів регулювання. Умови ГАТТ розповсюджувались на всі країни-учасниці.

У рамках ГАТТ було проведено 8 раундів переговорів, на останньому — Уругвайському — була заснована Світова організація торгівлі (табл 1.)

Табл.1.

Раунди багатосторонніх торговельних переговорів у рамках ГАТТ

Рік проведення	Місце проведення, назва	Основний предмет обговорення	Кількість учасників
1947	Женева	Тарифи	23
1949	Аннесі	Тарифи	31
1951	Торквей	Тарифи	38
1956	Женева	Тарифи	26
1960-1961	Женева, раунд Діллона	Тарифи	26
1964-1967	Женева, раунд Кеннеді	Тарифи, антидемпінгові заходи	62
1973-1979	Токію, Токійський раунд	Тарифи, нетарифні заходи	102
1986-1994	Женева, Уругвайський раунд	Тарифи, нетарифні заходи, сільське господарство, текстиль, послуги, інтелектуальна власність, врегулювання суперечок, створення СОТ	123

На перших п'яти раундах переговорів основним питанням було зниження митних тарифів. Раунд Кеннеді, який проходив у 1964 році в Женеві, зібрав порівняно з іншими раундами набагато більше учасників — представників 62 країн, на долю яких припадало близько 80% обсягу світового обороту. Результатами переговорів було досягнуті домовленості щодо зниження митних тарифів на промислові товари на 36% протягом наступних 5-ти років, а також прийняття антидемпінгового кодексу.

Наступний Токійський раунд переговорів розпочався у вересні 1973 року і завершився у листопаді 1979 р. на черговій 35-й сесії. Серед широкого кола питань, що розглядались, були питання: тарифів, нетарифних обмежень, правила торгівлі цивільною технікою, продуктами сільського господарства та ін. Під час цього раунду вперше було оголошено про необхідність розробки нових принципів і норм міжнародної торгівлі. Найбільш важливі рішення, що були прийняті на раунді, стосувались торгівлі тропічними фруктами, яловичиною, молочними продуктами. Також було переглянуто положення антидемпінгового кодексу, а також прийнято низку положень щодо субсидій та компенсаційних заходів, технічних бар'єрів у торгівлі, процедур ліцензування імпорту, державних закупівель, митної оцінки.

Стосовно торгівлі цивільною авіатехнікою, була укладена багатостороння галузева угода, яка передбачала не лише лібералізацію торгівлі в цій сфері, а й стимулювання технологічних зв'язків відповідних

галузей промисловості країн-учасниць, розширення меж кооперації між ними. Основною метою угоди було створення основи для вироблення узгодженої політики країн, що є виробниками авіатехніки, та ліквідацію митних обмежень. Вона стосувалась усіх типів цивільних літаків, частин і деталей до них, включаючи авіаційні двигуни, тренажери, матеріали та вироби, що використовуються у процесі виготовлення, ремонту, експлуатації та реконструкції літаків. До угоди приєднались переважно великі індустріальні держави: країни-виробники цивільної авіатехніки, а також субпостачальники (Австрія, Швейцарія). По суті, угода створила зону вільної торгівлі для торгівлі авіатранспортом.

На Уругвайському раунді переговорів, який проходив у м. Пунта-дель-Есте (Уругвай) у серпні 1986 р., а закінчився в квітні 1994 р. у м. Марракеш (Марокко), було прийнято найбільше число угод і рішень, що стосувались широкого кола питань регулювання торговельно-економічних відносин. Одним із значимих результатів було збільшення кількості зв'язаних тарифних ліній до 99% серед розвинених і до 98% - серед країн із перехідною економікою. Середнє зниження тарифів на промислові товари склало 40%.

Ключовим документом завершення Уругвайських переговорів було підписання Заключного акту, складовими якого є: Марракеська угода про заснування СОТ із основними угодами і домовленостями; заяви і рішення міністрів; Домовленість про зобов'язання у сфері фінансових послуг.

Отже, основним результатом ГАТТ можна вважати:

- уніфікацію правил торгівлі;
- лібералізацію торговельних режимів у більшості країн;
- перехід переважно до нетарифних інструментів захисту внутрішнього ринку від товарів іноземного походження;
- зниження ставок мита на величезну кількість товарів;
- встановлення в низці галузей, зокрема в сфері літакобудування, де факто зони вільної торгівлі.

Правонаступницею ГАТТ стала Світова організація торгівлі, основні принципи та норми діяльності якої базуються на документах ГАТТ.

СОТ є організацією в структурі ООН. Це провідна міжнародна економічна організація у сфері торгівлі. Членство в СОТ на 1.01.2013 року набули 159 країн, на долю яких припадає більше 96% обсягів світової торгівлі [сайт].

Основні функції організації:

- здійснення адміністративної та організаційної діяльності, що спрямована на забезпечення виконання багатосторонніх торговельних угод, що знаходяться в компетенції організації;
- проведення форумів для обговорення актуальних питань торгівлі;
- регулювання торговельних переговорів;
- моніторинг реалізації національних торговельних політик держав - членів СОТ;
- надання технічної допомоги та проведення тренінгів для країн, що розвиваються;

- сприяння вирішенню торговельних суперечок, які можуть виникати між членами СОТ;
- кооперація з іншими міжнародними організаціями та інституціями, залученими в процес формування глобальної торговельної системи;
- надання необхідних консультацій в галузі управління та регулювання торгівлі [сайт].

СОТ, як і ГАТТ, спирається в своїй діяльності на принцип недискримінації в торгівлі, який передбачає надання режиму найбільшого сприяння виконання експортних, імпорتنих і транзитних операцій, а також недопущення перевищення рівня пов'язаних з ними мит і зборів для національних та іноземних товаровиробників. Це означає реалізацію недискримінаційного підходу до імпорتنих і вітчизняних товарів у тому, що стосується встановлення внутрішніх податків і зборів.

За останні роки значно розширилася сфера діяльності та функції СОТ як міжнародної організації. Сьогодні повноваження СОТ виходять за рамки власне торговельних стосунків — це міжнародна структура, яка виконує також у багатьох сферах функції міжнародного економічного регулювання. Членство у СОТ стало на сьогодні практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, що прагне інтегруватися у світове господарство. СОТ є організацією, яка формує правила розвитку торгових, інвестиційних, економічних, податкових, митних відносин на глобальному рівні і суттєво впливає на умови економічного співробітництва в рамках регіональних угруповань.

З точки зору установчих засад СОТ є правонаступницею Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ). Однак, на відміну від ГАТТ, яка юридично була не міжнародною організацією, а лише тимчасовою угодою, СОТ представляє собою організація із статутними документами, організаційною структурою та встановленими правилами і принципами роботи.

Штаб-квартира СОТ знаходиться в м. Женева, Швейцарія. Вона є постійно діючою організацією, що накладає на своїх членів відповідні зобов'язання. Правовою базою СОТ є Генеральна угода з тарифів і торгівлі у редакції 1994 р., а також Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС) і Угода по торгових аспектах захисту прав інтелектуальної власності (ТРИПС).

Водночас, за останні 30 років значно розширились загальні правила СОТ порівняно з початковим варіантом. Однак процедури СОТ докорінно не змінилися: передбачено проведення двосторонніх переговорів між членами з метою взаємного узгодження процесів відкриття їх ринків. Переговорний процес є непростим і, як правило, довготривалим, оскільки члени СОТ, формулюючи умови відкриття власних ринків, відстоюють інтереси власних товаровиробників, захищаючи таким чином національні інтереси в соціальній і виробничій сферах.

У 90-і роки діяльність СОТ, крім реалізації раніше укладених угод і домовленостей, була націлена на вирішення двох основних завдань: по-

перше, сприяння інтеграції країн, що розвиваються і країн з перехідною економікою у багатосторонню систему регулювання світової торгівлі; по-друге, розширення форм і сфер регулювання міжнародної торгівлі та зовнішньоекономічної діяльності на багатосторонній основі. На порядку денному в СОТ стояло також завдання прийому в члени організації близько 30 нових членів — країн з транзитивною економікою.

Продовжувалась також робота по обговоренню найактуальніших проблем стосовно міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин. Перший раунд в рамках СОТ — Доський раунд багатосторонніх торгових переговорів («Доський раунд розвитку») — було розпочато 14 листопада 2001 року, на IV-й Конференції Міністрів СОТ, що проходила в м.Доха, Катар. Переговори на рівні міністрів відбувались далі у Канкуні (2003 р.), у Женеві (2004 р.), у Гонконгу (2005 р.), в Женеві (2006, 2008 та 2011 рр.), в грудні 2013 р. в Балі. З 2008 року переговори зашли в тупік. Водночас, на IV Конференції Міністрів СОТ було прийнято Декларацію, яка визначила напрями для подальших торгових переговорів з широкого кола питань, зокрема: шляхи подальшої лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, промисловою продукцією, послугами; прозорість держаних закупівель, сприяння торгівлі; зниження імпортного тарифу з особливою увагою на усунення тарифних піків; вдосконалення торговельних аспектів захисту прав інтелектуальної власності; поліпшення процедур митного оформлення та митної оцінки, механізму захисту внутрішніх ринків від недобросовісної конкуренції (антидемпінгові, компенсаційні заходи); спеціальний і диференційований режими стосовно країн, що розвиваються тощо. Відповідно до Декларації, члени СОТ проведуть переговори або консультації також з таких питань, як правила СОТ стосовно регіональних торговельних угод; врегулювання спорів; торгівля та навколишня середовище; електронна торгівля; торгівля, борги та фінанси; торгівля та передача технологій; технічне співробітництво та створення нових можливостей; проблеми найменш розвинутих країн; питання та проблеми, пов'язані з імплементацією угод.

Угоди СОТ передбачають не лише лібералізацію торговельного режиму та відкриття національних ринків для ввезення імпорту. Правилами організації затверджено механізми захисту внутрішнього ринку, а саме:

- захисні заходи у випадку різкого зростання імпорту;
- компенсаційні заходи у випадку використання країнами-партнерами заборонених СОТ субсидій;
- антидемпінгові заходи у випадку імпорту за демпінговими цінами;
- дозвіл на використання субсидій, які не створюють негативного впливу на конкуренцію і спрямовані на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, у тому силі, експортерів;
- надання підтримки для розвитку аграрного сектора, зокрема застосування спеціального режиму оподаткування;

- підвищення ставок митного тарифу та застосування квот у разі суттєвого погіршення платіжного балансу країни.

До позитивних наслідків вступу країни до СОТ відносять:

забезпечення рівних можливостей для учасників торгових відносин;

стимулювання економічного зростання, створення нових робочих місць;

пропозиція більш ширшого вибору товарів і послуг як за асортиментом, так і за якістю та ціновими параметрами;

запобігання практиці лобіювання та реалізації інтересів вузьких груп осіб;

збереження миру, запобігання виникненню військових конфліктів завдяки зміцненню міжнародної стабільності;

конструктивне вирішення виникаючих торгових суперечок, спірних питань і конфліктів;

розвиток міжурядової співпраці.

Основними економічними умовами для вступу країни до СОТ є:

зниження або скасування імпортного тарифу для низки товарів;

відмова від експортного мита;

допуск іноземних компаній на національний ринок послуг;

дозвіл іноземним компаніям брати участь у конкурсах на проведення державних закупівель;

дотримання правил і норм СОТ при дотуванні агропромислового комплексу та підтримки національних товаровиробників.

Обов'язковою умовою вступу є удосконалення системи стандартизації, сертифікації, застосування санітарних, фітосанітарних заходів і технічного регламентів.

Україна вела переговори щодо вступу до СОТ протягом чотирнадцяти років. За цей період було проведено двосторонні переговори про доступ до ринків товарів і послуг з 52-ма країнами-членами СОТ, прийнято більше 50 законів, що були необхідні для адаптації українського законодавства до вимог СОТ.

16 травня 2008 року Україна стала членом Світової організації торгівлі. Протокол про приєднання України до Марракеської Угоди про створення Світової організації торгівлі підписано в Женеві 5 лютого 2008 року. 10 квітня 2008 року Верховна Рада України ратифікувала цей Протокол, який набув чинності 16 травня 2008 року [1].

Процес встановлення взаємовідносин із СОТ ще не завершено: дотепер українське законодавство значною мірою не відповідає нормам СОТ. Зокрема, це стосується регулювання таких сфер, як надання послуг, сільське господарство, регулювання інвестиційних процесів, податкове регулювання, захист прав інтелектуальної власності, а також технічні бар'єри в торгівлі. Для приведення законодавства України у відповідність із зобов'язаннями, взятими країною у рамках вступу до СОТ, і статутними документами цієї організації протягом 2008 – 2012 рр. Верховною Радою України було прийнято ще 10 Законів України.

Із приєднанням України до СОТ завершився важливий етап інтеграції країни в світову економічну систему. Він відкриває перспективи для України щодо встановлення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом та іншими міжнародними та регіональними структурами.

Отже, Світова організація торгівлі (СОТ) відіграє ключову роль в питаннях регулювання торгівельних відносин. Це впливова міжнародна структура, яка сприяє розвитку міжнародних економічних відносин загалом.

Питання до параграфу

1. Які можна виділити основні етапи діяльності ГАТТ/СОТ?
2. Які основні відмінності між ГАТТ та СОТ?
3. Як трансформувались функції СОТ за останні 30 років?
4. Що передбачено в процедурі переговорних процесів для країни-претендента на членство в СОТ?
5. Які основні наслідки вступу України до ГАТТ/СОТ?

Терміни

ГАТТ — Генеральна угода з тарифів і торгівлі (англ. General Agreement on Tariffs and Trade), багатостороння міжурядова угода про зниження обмежень у міжнародній торгівлі, яка була укладена провідними торговими країнами світу і вступила в дію з 1 січня 1948 року.

ГАТС – Генеральна угода про торгівлю послугами (англ. General Agreement on Trade in Services), багатостороння міжурядова угода щодо встановлення міжнародних правил з торгівлі послугами, яка була укладена на Уругвайському раунді переговорів у 1994 році.

Зв'язування тарифної позиції – прийняття країною зобов'язання щодо незастосування тарифів або інших мита та збори за ставками, які перевищують ті мита та збори, що були встановлені під час переговорів. Зменшені в результаті переговорів тарифи зазначаються у Розкладах поступок кожної країни. Розклади поступок містять перелік ставок тарифів по товарних позиціях, а також зобов'язання не перевищувати в майбутньому реальні ставки понад фіксовані. Країни можуть порушити свої зобов'язання, підвищивши тариф понад «зв'язаний» рівень, однак перед тим вони повинні провести переговори з найбільш зацікавленими партнерами і відшкодувати їм завдані збитки. Митні ставки, стосовно яких було здійснено «зв'язування», називаються зв'язаними митними ставками.

СОТ — Світова організація торгівлі (англ. World Trade Organisation), що створена Угодою про заснування СОТ (1995), яка вступила в силу 1 січня 1996 р. Ключова організація в багатосторонній торговельній системі, головною метою якої є сприяння відкритій і ліберальній торговельній політиці у світовому економічному просторі. Виступає форумом для проведення переговорів, врегулювання суперечок та огляду торговельної політики

ТРИПС (англ. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) — міжнародна угода у рамках Світової організації торгівлі, яка встановлює мінімальні стандарти та правила для визнання та захисту основних об'єктів інтелектуальної власності. Прийнята на Уругвайському раунді переговорів Генеральної угоди по тарифам та торгівлі (ГАТТ) у 1994 році.

Список літератури

Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі /І. Бураковський. — К.: Основи, 2000. — 241 с.

Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія/ Т. М. Циганкова, А. О. Олефір, О. В. Фурсова та ін.; Мін-во освіти і науки України, Київський нац. економічний ун-т ім. В. Гетьмана . — 2-ге вид., без змін. — К.: КНЕУ, 2006. — 660 с.

Державна допомога виробникам в Україні: реформування відповідно до норм СОТ та ЄС / за ред.. С.Касьянова. — К.: Український центр міжнародної інтеграції, Нора-Друк, 2004. — 86 с.

Дюмулен І.І. Всемирная торговая организация (ВТО) / И.И.Дюмулен. — М.: Всероссийская академия внешней торговли, 2000. — 160 с.

Осика С.Г., Пятницький В.Т. Світова організація торгівлі / 3-є вид., перероб. та допов./ С.Г.Осика, В.Т.Пятницький. — К.: «К.І.С.», 2005. — 514 с.

Оцінка наслідків Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2007. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

http://wto.in.ua/files/content/articles/fta_eu_impact.pdf

Офіційний сайт СОТ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/download_e/inbr_e.pdf